

JAHON SAVDO KO'RSATKICHLARI ISTIQBOLI VA BUNDA O'ZBEKISTON EKSPORTCHI KORXONALARI UCHUN IMKONIYATLAR

Ikromov. E. I.

Osiyo Xalqaro Universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Turli mahsulotlarning jahon bozoridagi savdosi tadqiq qilinishi O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilgan mahsulotlarni chetga sotishda yangi potensial eksport bozorlarini yaxshiroq aniqlash imkonini beradi. Jahon iqtisodiyotining shiddatli globallashuvi davrida integratsion jarayonlar yanada katta ahamiyat kasb etmoqda. Chunki hozirgi zamonda jahon iqtisodiyotining integratsiyasi avvalo kapital, ishlab chiqarish, mehnat integratsiyasining uyg'unligida aks etadi.

Kalit so'zlar: Eksport salohiyati, Jahon iqtisodiyotining globallashuvi, iqtisodiy o'sish, eksport bozorlari, tashqi bozor, milliy iqtisodiyot, zamonaviy texnologiya, boshqaruv mexanizmi.

O'zbekiston eksportchi korxonalarining tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligi masalalarini ko'rib chiqishda jahon bozorlaridagi tendensiyalarni tahlil qilish muhim rol o'ynaydi.

Turli tashkilot va agentliklar ma'lumotlariga ko'ra, kelgusi yillarda global savdoni belgilaydigan asosiy tendentsiyalar mavjud. Ular orasida xalqaro bozorda asosiy etkazib beruvchilarning o'zgarishi, global savdo qoidalarini tizimining degradatsiyasi va dengiz transportining murakkablashuvi bor.

2022–2023 yillarda jahon savdosida sezilarli o'zgarishlar ro'y berib, quyidagi tendensiyalarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- nomutanosib savdo ko'rsatkichlari;
- eng yirik bozorlarda yetkazib beruvchilar tarkibidagi dinamik o'zgarishlar;
- savdoning tovar tarkibidagi o'zgarishlar;
- mavjud savdo yo'llaridagi o'zgarishlar;
- savdo qoidalaridagi o'zgarishlar.

Bu tendensiyalarning barchasi kelgusi yillarda jahon bozorlari juda ko'p o'zgarishidan dalolat beradi va bu o'zgarishda eksportchi korxonalar uchun ko'plab imkoniyatlar mavjud. Biroq, shu bilan birga, bir qator xavf-xatarlar ham mavjud.

Agar 2013-yilda yirik mamlakatlarning global savdo taqchilligi ularning umumiy eksportining 2 foizidan oshmagan bo'lsa, 2023-yilga kelib, bu ko'rsatkich 9 foizga yaqinlashdi. Buning sababi rivojlangan mamlakatlarning eksporti sekinlashayotgani, importi esa, aksincha, tezlashayotganidir.

So'nggi yillarda Xitoydan eksport juda kuchli o'sish bilan tavsiflanadi, shuningdek, eksport Osiyo-Tinch okeani mintaqasidagi bir qator ham faol rivojlanmoqda. G'arb davlatlari, xususan, AQSh, Buyuk Britaniya, Yevropa Ittifoqi, shuningdek, Yaponiya va

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

Janubiy Koreya, aksincha, jahon eksportidagi ulushini kamaytirmoqda. Mutlaq eksport qiymatlari o'sib borayotgan bo'lishi mumkin, ammo bu global o'rtacha eksport o'sish sur'atlaridan ancha sekinroq sodir bo'lmoqda.

Import nuqtai nazaridan vaziyat aksincha: import eng tez sur'atlar bilan G'arb mamlakatlarida (AQSh, EI), shuningdek, yalpi ichki mahsulot va aholi o'sish sur'atlari ortib borayotgan jahon janubidagi bir qator mamlakatlarda o'sib bormoqda.

Eksport bo'yicha hozirda "inqilobiy" o'zgarishlar ro'y berayotgan davlatlar sifatida BAA, Saudiya Arabistoni, Rossiya, Hindistonni ko'rsatib o'tish mumkin.

1990-yilda Germaniya eksport bo'yicha dunyoda yetakchi edi. Birlashgan Germaniya ulushi jahon tovar eksportining 12% dan ko'prog'ini tashkil etardi. Xitoyning ulushi o'sha paytda 2% dan kamroq edi. UNCTAD ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yil oxirida Xitoyning jahon eksportidagi ulushi 14,4% (birinchi o'rin) va Germaniya 6,7% (AQShdan keyin uchinchi o'rin) ni tashkil qiladi.

2022-yilda Xitoy avtomobillar eksporti bo'yicha Germaniyani ortda qoldirdi, 2023-yil oxirida esa Xitoy avtomobil eksporti bo'yicha Yaponiyani quvib o'tib, dunyoda birinchi o'rinni egalladi.

Savdoning tarmoq tuzilmasi ham tubdan o'zgarmoqda. Agar 2003-yildan 2020-yilgacha mexanik mahsulotlar doimiy ravishda jahon savdosining qariyb 40 foizini tashkil etgan bo'lsa, 2020–2023 yillarda uning ulushi 35–36 foizga kamaydi. Jumladan, keyingi 20 yilda jahon savdosida havo kemalarining ulushi ikki baravar, avtotransport va suv transporti ulushi esa uch barobar qisqardi. Shu bilan birga, elektr jihozlarining ulushi ortib bormoqda.

Asosiy tovarlar va yuqori ixtisoslashtirilgan hashamatli tovarlar savdosining ahamiyati va hajmining nafaqat yakuniy iste'mol uchun, balki G2G segmentida – ya'ni davlat va davlat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda ham oshishi bashorat qilinmoqda.

Logistika marshrutlaridagi muammolar asosan Suvaysh kanali va Qizil dengizdagi muammolar bilan bog'liq bo'lib, ular yuk tashish narxining sezilarli darajada oshishiga sabab bo'lgan.

Bundan tashqari, qurg'oqchilik Panama kanalidagi quvvatni kamaytirishi mumkin, bu esa tovarlar yetkazib berishda uzilishlarga olib kelishi mumkin. Janubi-Sharqiy Osiyo dengizlarida qaroqchilik hodisalari soni ortdi. Bularning barchasi, savdo yo'llari ma'lum bosimga duchor bo'lishi hamda dengiz savdosi narxi va unga bog'liq xavflar oshishiga olib keladi.

Qizil dengiz Osiyodan Yevropaga eng qisqa yo'l bo'lib, jahon savdosining 10% dan ortig'i mintaqqa orqali o'tadi. Xalqaro energetika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda dengizdagi neftning qariyb 10 foizi va suyultirilgan gazning qariyb 8 foizi Qizil dengiz orqali o'tgan.

Umumiy iste'mol mahsuloti iqtisodiyotida sug'urta xarajatlarining ulushi sezilarli ta'sir ko'rsatadigan darajada katta bo'lmasa-da, transport xarajatlarining ulushi juda katta. Yo'nalishlarning o'zgarishi va tegishli logistika xarajatlarining oshishi tufayli ular sezilarli darajada oshadi - 20-30% dan ko'proq.

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

Bugungi kunda jahonda “savdo urushlari” ning kuchayishi haqida ham gapirish mumkin. Masalan, AQShning elektr transport vositalari, quyosh batareyalari va litiy-ion batareyalari va boshqa tovarlar savdosida Xitoyning dempingiga qarshi kurashish niyati haqida ma’lumotlar tarqalmoqda.

2019-yildan boshlab, umuman jahon savdosi, xususan, yuqori texnologiyali mahsulotlar savdosi tez ko’tarilish va pasayishlarni boshdan kechirmoqda. Tahlillari shuni ko’rsatadiki, 2021-yilda pandemiyadan keying jadal tiklanish 2022-yilda sekinlashuv bilan davom etgan. 2023-yil oxiriga kelib esa umumiy savdo aylanmasi 0,8% ga o’sishi, yuqori texnologiyali eksportning 4% ga qisqarishi kuzatildi.

Tovar ayirboshlash o’sish sur’atlarining sekinlashishiga, shuningdek, tashqi savdoda yuqori texnologiyali tovarlar narxini oshiruvchi inflyatsiyaga ma’lum darajada global qiymat zanjiridagi o’zgarishlar va geosiyosiy keskinliklar sabab bo’lmoqda. Biroq, yangi tarmoqlar, ayniqsa qayta tiklanadigan energiya, akkumulyatorlar va elektr transport vositalarining rivojlanishi yuqori texnologiyali tovarlarning sekinlashuvi ta’sirini bartaraf etishga yordam beradi.

2023-yilning birinchi o’n oyida Xitoydan yuqori texnologiyali mahsulotlar eksporti hajmi 11,4 foizga qisqardi va 728,2 milliard dollarni tashkil etdi. Bu mamlakatdan smartfonlar eksporti qariyb 7 foizga qisqardi va 106,8 milliard dollarni, prosessorlar savdosi esa 24 foizga qisqarib, 82,8 milliard dollarni tashkil qildi. Bundan tashqari, Xitoyning mamlakatning ko’plab an’anaviy savdo sheriklariga yetkazib berish hajmi kamaydi. AQShga eksport 21 foizga qisqarib, 102,7 milliard dollarni, Koreya Respublikasiga 13,4 foizga, 33,9 milliard dollarni, Niderlandiyaga esa qariyb 20 foizga, 33 milliard dollarni tashkil etdi. Biroq, pasayishga qaramay, Xitoy yuqori texnologiyali mahsulotlar eksporti bo’yicha so’zsiz yetakchi bo’lib qolmoqda.

Jahon bozorlaridagi tendensiyalar O’zbekiston eksportchi korxonalari uchun ba’zi ustuvor yo’nalishlarni belgilash imkoniyatini beradi.

Milliy tovar ishlab chiqaruvchilar uchun jahon bozorlariga chiqish va o’z mahsulotlarini eksport qilish mamlakat uchun ham, alohida milliy kompaniyalar uchun ham manfaatlidir.

Eksport qilish imkoniyati mavjudligi ko’rsatilgan davlatlar bilan ishlab chiqarishni oshirishda qo’shma korxonalar, savdo uylari va onlayn-marketpleyslarni tashkil etish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ikromov, E. (2024). THEORETICAL FOUNDATIONS FOR THE ORGANIZATION AND CAPACITY BUILDING OF EXECUTIVE EMPLOYEE LABOR IN PUBLIC ADMINISTRATION BODIES. *Modern Science and Research*, 3(1), 939-946.
2. Ibodulloyevich, I. E. (2023). DAVLAT BUDJETI DAROMADLARINI TAQSIMLANISHINI TAKOMILLASHTIRISH. *Gospodarka i Innovatsiye*, 41, 321-325.
3. Ibodulloyevich, I. E. (2023). MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI PROGNOZLASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHDAGI MUAMMOLAR.

4. Ibodulloyevich, I. E. (2023). KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI YANADA RIVOJLANTIRISH UCHUN QULAY ISHBILARMONLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISH. *Gospodarka i Innowacje*, 42, 481-484.
5. Ikromov, E. (2023). REGULATION OF BUSINESS ACTIVITY IS SIMPLIFIED. *Modern Science and Research*, 2(12), 1107-1111.
6. Ibodulloyevich, I. E. (2023). TADBIRKORLIK FAOLIYATINI TARTIBGA SOLISH SODDALASHTIRILADI.
7. Ibodulloyevich, I. E. (2024). DAVLAT BOSHQARUVI ORGANLARIDA RAHBAR XODIMLAR MEHNATINI TASHKIL ETISH VA SALOHİYATINI OSHIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.
8. Ibodulloyevich, I. E. (2024). ZAMONAVIY MENEJMENT TAMOIYILLARI VA USLUBLARIDAN FOYDALANISHDA RAHBAR MEHNATINING AHAMIYATI.
9. Ibodulloyevich, I. E. (2024). ZAMONAVIY MENEJMENT TIZIMIDA RAHBARLIK USLUBLARINING TASNIFLANISHI.
10. Ibodulloyevich, I. E. (2024). ISHLAB CHIQRISHDA RAHBAR MEHNATINING ASOSIY O 'RNI VA KORXONALAR IQTISODIY FAOLIYATIGA TA'SIRI. *Gospodarka i Innowacje*, (45), 311-315.
11. Ibodulloyevich, I. E. (2024). Respublikada Xizmatlar Sifati Va Raqobatbardoshligini Oshirish Orqali Xizmatlar Eksportini Rivojlantirish Istiqbollari. *Gospodarka i Innowacje*, 46, 247-251.
12. Ikromov, E. (2024). DIRECTIONS FOR IMPROVING THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS OF INCREASING THE QUALITY AND COMPETITIVENESS OF SERVICES. *Modern Science and Research*, 3(2), 803-810.
13. Ikromov, E. (2024). THEORETICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF MODERN MANAGEMENT AND ITS METHODS. *Modern Science and Research*, 3(2), 811-819.
14. Ikromov, E. (2024). USE OF FOREIGN EXPERIENCES IN THE ORGANIZATION OF MANAGERIAL WORK IN PRODUCTION ENTERPRISES AND ITS IMPROVEMENT. *Modern Science and Research*, 3(2), 820-828.
15. Ikromov, E. (2024). FOREIGN EXPERIENCES OF SERVICE SECTOR DEVELOPMENT. *Modern Science and Research*, 3(2), 794-802.
16. Ikromov, E. (2023). PROBLEMS IN IMPROVING THE FORECASTING OF LOCAL BUDGET REVENUES. *Modern Science and Research*, 2(10), 794-797.
17. Ikromov, E. (2024). THE IMPORTANCE OF MANAGERIAL WORK IN THE USE OF MODERN MANAGEMENT PRINCIPLES AND METHODS. *Modern Science and Research*, 3(1), 18-23.
18. Ibodulloyevich, I. E. (2024). XIZMAT KO 'RSATISH KORXONALARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAHOLASHGA USLUBIY YONDASHUV.
19. Ibodulloyevich, I. E. (2024). XIZMAT KO 'RSATISH KORXONALARINING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA AFZALLIKLARI.
20. Ibodulloyevich, I. E. (2024). XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.
21. Turayevich, I. A. (2024). Iqtisodiyotga Investitsiyalarni Jalb Qilish Va Boshqarishning O 'Ziga Xos Xususiyatlari. *Miasto Przyszłości*, 53, 1231-1237.

22. Ibragimov, A. T. (2024). MILLIY IQTISODIYOTGA XORIJIY INVESTITSIIYANI JALB QILISHNI SOLIQLAR VOSITASIDA RAG 'BATLANTIRISH. *Gospodarka i Innowacje*, 51, 116-122.

23. Turayevich, I. A. (2024). Milliy Iqtisodiyotga Xorijiy Investitsiyalarni Jalb Qilishda Soliqlarning O 'Rni. *Gospodarka i Innowacje.*, 53, 205-213.

24. Aziz, I. (2023). O'zbekistonda xorijiy investitsiyani jalb qilishni soliqlar vositasida rag'batlantirish yo'llari. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(5), 191-196.

25. Qudratova, G. M., & Sodiqova, N. T. (2024). AHOLINING O'ZINI O'ZI BANDLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(2), 321-325.

26. Sodiqova, N. T., & Qudratova, G. M. (2024). INNOVATIVE MANAGEMENT AS A FACTOR OF SUCCESSFUL DEVELOPMENT OF AN ENTERPRISE. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(2), 315-320.

27. Sodiqova, N. T., & Qudratova, G. M. (2024). KORXONADA ISH HAQI TO'LASH TIZIMLARI VA SHAKLLARI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, 1(2), 279-285.

28. Sodiqova, N. T., & Qudratova, G. M. (2024). STAGES OF BUSINESS VALUATION. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD*, 1(2), 167-175.

29. Sodiqova, N. T., & Qudratova, G. M. (2024). O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BANKLARIDA XMHSNI TADBIQ ETISH XUSUSIYATLARI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 1(3), 253-258.

30. Qudratova, G. M., & Sodiqova, N. T. (2024). OZINI OZI BANDLIGINI TAMINLASHNING ILGOR XORIJIY TAJRIBASI. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD*, 1(2), 176-181.

31. Qudratova, G. M., & Sodiqova, N. T. (2024). MONOPOLIYA VA ANTIMONOPOL SIYOSAT. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(2), 464-468.

32. Qudratova, G. M., & Sodiqova, N. T. (2024). AHOLINING OZINI OZI BANDLIGINI TAMINLASHNING MAZMUN-MOHIIYATI. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD*, 1(2), 162-166.

33. Sodiqova, N. T., & Qudratova, G. M. (2024). ENTERPRISE MARKETING STRATEGY. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 1(3), 259-265.

34. Sodiqova, N. T., & Qudratova, G. M. (2024). TASHKILOTNING INNOVATSION FAOLIYATI SAMARALIGINI BAHOLASH. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, 1(2), 286-294.

35. Qudratova, G. M., & Sodiqova, N. T. (2024). RAQOBAT TUSHUNCHASI, UNING TURLARI VA USULLARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(2), 459-463.

36. Qudratova, G. M. (2024). METHODOLOGY OF ANALYSIS OF COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN BUKHARA REGION. *International journal of artificial intelligence*, 4(10), 341-345.